

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО ЯВИЩА

Микитюк І. А.

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. Педагогічна культура є складною системою, що включає сукупність структурних і функціональних компонентів, які розкривають різноманітність зв'язків і відношень, що між ними існують. Автор розкриває сутність визначення «педагогічна культура» як відкритої системи і елемента інших систем. Це дозволяє йому зробити узагальнення, яке необхідне для подальшої дослідницької роботи.

Ключові слова: культура, педагогічна культура, духовна культура, професійна культура, педагогічні цінності, структурні та функціональні компоненти.

Аннотация. Микитюк И. А. Сущность педагогической культуры как общественно-исторического явления. Педагогическая культура является сложной системой, состоящей из взаимосвязанных и взаимодействующих структурных компонентов, включая их в себя. Автор раскрывает в статье сущность понятия «педагогическая культура» с учетом современных приоритетов образования. Это позволило ему сделать обобщение, необходимое для дальнейшей исследовательской работы.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, духовная культура, профессиональная культура, педагогические ценности, структурные и функциональные компоненты.

Annotation. Mykytiuk I. The very nature of pedagogical culture as socio-historical phenomenon. The system of pedagogical culture as a summary of structural and functional components that show variety of connections and interrelations between them is scientifically grounded. Author of article considers the essence of concept «pedagogical culture» in account the modern priorities of education. That has allowed to the author to make the generalization necessary for carrying out of the further research work.

Key words: culture, pedagogical culture, spiritual culture, professional culture, system of skills, structural and functional components.

Постановка проблеми. Процес оновлення соціально-економічного, духовного життя в Україні спонукає до реформування системи освіти, яка повинна сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей. Реалізація визначених завдань залежить від вчителя, його рівня культури в цілому і педагогічної зокрема. Тому розуміння сутності педагогічної культури важливе для професіонала у галузі освіти, який має глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів, систем у світовому культурному просторі, поєднувати глибокі теоретичні знання й практичну підготовку. Вимоги до соціокультурних, інтелектуальних, моральних якостей учителя актуалізують розробку наукової концепції формування педагогічної культури вчителя та розуміння її сутності як суспільно-історичного явища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових праць з даної проблеми свідчить, що достатньо глибоко розроблено окремі її аспекти, проте відсутні роботи, в яких науково обґрунтовано систему формування педагогічної культури, визначено реальні її можливості як системотворчого чинника особистості вчителя. За останнє десятиріччя з'явилися дослідження, автори яких безпосередньо розглядають проблему формування педагогічної культури, серед них: А. В. Барабанщиков, Є. В. Бондаревська, С. С. Муцинов, О. П. Рудницька.

Формулювання цілей статті. Реалізація завдань, визначених у Законі України «Про освіту», Державних національних програмах «Освіта» («Україна XXI століття»), «Діти України», Концепції національного виховання, потребує розв'язання низки проблем, однією з яких є діяльність в нових соціокультурних умовах учителя, який повинен забезпечувати ефективну роботу загальноосвітньої школи, сприяти формуванню особистості на засадах загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей. Потреба у такому вчителі актуалізує науково-педагогічні дослідження проблеми формування його педагогічної культури. **Мета статті** – вияв взаємозв'язку і взаємодії різних підходів до вивчення проблеми педагогічної культури, усвідомлення її сутності як суспільно-історичного явища.

Результати дослідження. Поступовий розвиток духовної сфери життя сучасного суспільства пов'язаний з установленням пріоритету загальнолюдських цінностей, осягнення та осмислення яких неможливе без усвідомлення сутності та значення культури.

Для визначення поняття «педагогічна культура», ми вирішили спочатку розібрати базове поняття «культура». Сучасна наукова думка нараховує більше 250 визначень категорії «культура», що засвідчує поліфункціональність, місткість та багатозначність аналізованого поняття.

На рівні буденної свідомості «культура» трактується як дещо таке, що характеризує властивості людини у сфері соціальної поведінки, або ж вона ототожнюється з освіченістю, інтелігентністю. Пізніше це слово отримало й інше, переносне значення – вихованість, освіченість людини, що вказує на зв'язок культури з людською працею, з активною діяльністю людей (лат. «culture» – оброблення, догляд, покращення). У сучасній мові слово «культура» використовується для позначення історично окресленого рівня розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, який виражається в типах і формах організації життєдіяльності людей, у їх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних та духовних цінностях.

Наведені характеристики дозволяють зробити висновок про те, що педагогічна культура може бути виділена як окремий напрямок загальної культури та частина суспільної свідомості. Педагогічна культура як явище нерозривно пов'язує дві суспільні системи – педагогіку й культуру, і вимагає визначення її місця як у системі педагогіки, так і у системі культури. Разом з тим, виділення педагогічної культури як самостійного явища вимагає особливої уваги, обумовленої значенням педагогіки в розвитку духовної сфери суспільства, специфікою педагогічної діяльності і безперервним підвищенням вимог до особистості педагога.

Розглядаючи сутність педагогічної культури, ми звернулися до словників та енциклопедій, що дають інтегральну характеристику сучасних підходів до визначення культури. Наведемо деякі із визначень: культура – це «високий рівень чого-небудь, високий розвиток, вміння» [4, 19]; це «історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та можливостей людини, виражений у способах організації життя та діяльності людей, а також у створенні ними матеріальних та духовних цінностей» [9, 17]. Важливим у визначенні змісту культури є висловлювання про культуру як «історично мінливу та історично конкретну сукупність тих засобів,

процедур, норм, які характеризують рівень та напрямок людської діяльності», причому діяльності творчої [1, 64].

Особливу увагу проблемам сутності, змісту та формування основ педагогічної культури приділяють О. В. Бондаревська та Т. Ф. Білоусова. У їх дослідженнях педагогічна культура представлена як «сутнісна характеристика особистості та діяльності вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності та виховних відносин, який володіє необхідними для успішної наукової діяльності особистісними якостями, професійними знаннями та вміннями, активною педагогічною позицією, творчим досвідом вирішення завдань навчання та виховання учнів» [1, 16].

Розуміння сутності педагогічної культури, її змісту автори пов'язують з проблемою розвитку у вчителів потреби у власній педагогічній культурі, у підвищенні її рівня, що значною мірою підсилює суспільно-педагогічну значущість теоретичних та практичних досліджень.

Розглядаючи проблеми взаємодії педагогіки та культури у праці «Педагогіка як культура» [6, 12-14] В. А. Кан-Калік підкреслює, що людський досвід, знання, вміння, традиції моральності та взаємовідносин, потрапляючи в теоретичну та практичну педагогіку, неминуче перетинаються із загальним культурним полем часу, фоном, який неминуче породив педагогічні ідеї Л. М. Толстого, пошук в педагогіці К. Д. Ушинського, К. С. Станіславського та багатьох інших вчених. В. А. Кан-Калік відстоює позиції розуміння педагогіки як творчого процесу. Кажучи про неї як про «систему, яка у змозі творити, зберігати та відтворювати культурну інформацію та цінності» [6, 18].

Сучасний стан розвитку педагогічної науки в Україні зумовлений істотними змінами, які відбуваються у суспільстві. У зв'язку з цим актуалізуються функції педагогічної культури, яка «генетично» пов'язана з духовною і професійною культурою. Вона являє собою сукупність ціннісних орієнтацій, які засвоєні особистістю в процесі соціалізації в різних галузях: моральній, мистецькій, науковій, правовій, філософській.

Для сучасного стану вітчизняної освіти характерна явна суперечність між актуальною потребою у підвищенні педагогічної культури викладачів з одного боку, і нерозробленістю її методологічних основ з іншого, про що своєчасно говорить В. К. Буряк у монографії «Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект» [2]. Доцільність подібної постановки проблеми вже усвідомлюється значною частиною вчителів. В дослідженні за допомогою теоретико-методологічного аналізу визначаються відправні точки осмислення феномену «педагогічна культура», розкривається сутність і типологізація педагогічної культури, подані характеристики сучасного стану педагогічної культури сім'ї та школи.

У монографії Буряк В. К. наголошує на тому, що «Педагогічна культура є системою і одночасно елементом педагогічної системи, особистісним утворенням, діалектичною, інтегрованою єдністю педагогічних цінностей. Педагогічні цінності, основу яких становлять духовні цінності, є стійкими орієнтирами, за якими особистість співвідносить своє життя і педагогічну діяльність. Педагогічні цінності взаємопов'язані між собою, тобто їх система має синкретичний характер» [2, 4]. Освіта як система – це соціальний інститут адресної й цілеспрямованої передачі такого досвіду. Виходячи зі сказаного, Володимир Костянтинович пропонує таке визначення педагогічної культури: «Педагогічна культура являє собою інтегративну характеристику педагогічного процесу, що включає єдність як безпосередньої діяльності людей з передачі накопиченого соціального досвіду, так і результати цієї діяльності, закріплені у вигляді знань, умінь, навичок і специфічних інститутів такої передачі від одного покоління до іншого» [2, 21].

Висновки. Ознайомлення з результатами напрацювань учених, вивчення теоретичних джерел дозволяють зробити певні висновки про сутність педагогічної культури як суспільно-історичного явища та феномену педагогічної діяльності й дати їй наступне визначення:

педагогічна культура – це частина загальнолюдської культури, яка інтегрує історико-культурний досвід та регулює сферу педагогічної взаємодії. Сукупним суб'єктом педагогічної культури виступає суспільство в цілому, яке надає мету та зміст процесам соціалізації, виховання та освіти, а його «агентом» в педагогічній взаємодії – вчителі, батьки, педагогічні спілки, які реалізують те соціальне замовлення в конкретно-історичному та особистому педагогічному досвіді.

З цього визначення стає зрозумілим, що педагогічну культуру треба розглядати як частину загальнолюдської культури, у якій знаходить узагальнене відображення, з одного боку, практичний досвід виховання та навчання, а з іншого боку - теоретичні уявлення про цінності освіти та виховання, вимоги до освітньо-виховних процесів та педагогічної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Продовження дослідження феномену педагогічної культури, її сутності потребує вивчення філософської, культурологічної, психологічної та педагогічної літератури з цієї проблеми. Узагальнюючи роботи, в яких розкриваються ці питання, можна виділити кілька напрямів проведення наукового дослідження: визначення сутності культури як філософської категорії, розкриття загальних основ професійної культури вчителя, виявлення умов та способів розвитку педагогічної культури учителя сучасної школи.

Література

1. Бондаревская Е. В., Белоусова Т. Ф. Введение в педагогическую культуру: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону, 1995. – 240 с.
2. Бурак В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект. – К.: Деміург, 2005. – 229 с.
3. Власова О. І. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2005. – 315 с.
4. Зязюн І. А. Культурологічні аспекти педагогічної творчості // *Культура і освіта: проблеми, пошуки, творчі знахідки*. – Вінниця, 1995. – 417 с.
5. Іл'єнков С. В. Філософія і культура. – М.: Вид-во політичної літ-ри, 1991. – 516 с.
6. Кан-Калік Н. Д., Нікандров Н. Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогіка, 1990. – 230 с.
7. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика. – К., 2005. – 231 с.
8. Кузьминский А. Г., Омеляненко В. А. Педагогіка. – К.: Знання-Прес, 2004. – 225 с.
9. Культурология. История мировой культуры / Под ред. А. Н. Марковой. – М., 1995. – 380 с.